

مقدمه‌ای بر روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه

مؤلف:

دکتر حسبه جنا آبادی

عضو هیأت علمی دانشگاه سراسر و بلوچستان

سرشناسه: جنآبادی، حسین، ۱۳۴۷.

عنوان و نام پدیدآور: مقدمه‌ای بر روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه / نویسنده: حسین جنآبادی

مشخصات نشر: زاهدان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری: ۳۳۴، وزیری.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۶۳۲-۹-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: واژه‌نامه

یادداشت: کتاب‌نامه

موضوع: مقدمه‌ای بر روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه

شناسه افزوده: دانشگاه سیستان و بلوچستان

شناسه افزوده: university of sistan and baluchestan

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶. ج۹ ۴۷الف/

رده‌بندی دیویی: ۱۵۵/۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۸۰۹۹۸

دانشگاه سیستان و بلوچستان

ناشر: انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه‌ای بر روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای ویژه

مؤلف: دکتر حسین جنآبادی

چاپ: چاپخانه المهدی دانشگاه سیستان و بلوچستان

نوبت چاپ: اول، ۹۶، قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان، شمارگان: ۱۰۰۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۶۳۲-۹-۳

تمام حقوق چاپ و نشر این اثر طبق قرارداد محفوظ است، هرگونه چاپ و تکثیر از محتویات این کتاب بدون اجازه کتبی ممنوع است، متخلفان به موجب قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۵	فصل اول: عقب‌ماندگی ذهنی و انواع آن
۷	تعریف و تاریخچه عقب‌ماندگی ذهنی (معلولیت ذهنی یا کم‌توانی ذهنی)
۱۱	انواع عقب‌ماندگی‌ها
۱۶	کم‌توانی ذهنی
۲۰	میزان شدت کم‌توانی ذهنی
۲۲	همه‌گیرشناسی
۲۳	هم‌ابتلائی
۲۳	شیوع
۲۴	اختلالات عصبی
۲۴	خصوصیات روانی-اجتماعی
۲۵	سبب‌شناسی
۲۶	عوامل ژنتیک
۲۶	سندرم‌های کم‌توانی ذهنی ژنتیکی و فنوتیپ‌های رفتاری
۲۹	سندرم X شکننده
۳۰	سندرم پرادر-ویلی
۳۰	سندرم فریاد گربه
۳۰	سایر ناهنجاری‌های کروموزومی
۳۱	فنیل کتونوری

۳۳	اختلال رت.....
۳۳	نوروفیبروماتوزیس.....
۳۴	توبروس اسکروزیس.....
۳۴	سندرم لش - نایهان.....
۳۴	آدنولکوبیسترافی.....
۳۵	بیماری ادرار شریک انرا.....
۳۵	سایر اختلالات.....
۳۶	بیماری انکلوزیون سینوگالی.....
۳۶	سیفیلیس.....
۳۶	توکسوپلاسموزیس.....
۳۶	ویروس تبخال ساده.....
۳۷	سندرم نقص ایمنی اکتسابی (ایدز).....
۳۷	سندرم الکلی جنینی.....
۳۷	مواجهه با مواد قبل از تولد.....
۳۸	عوارض حاملگی.....
۳۹	دوره پریناتال.....
۳۹	اختلالات اکتسابی دوران کودکی.....
۳۹	عفونت.....
۴۰	ضربه سر.....
۴۰	سایر مسائل.....

۴۰	عوامل محیطی و اجتماعی-فرهنگی
۴۱	تشخیص
۴۱	شرح حال (سابقه)
۴۲	مصاحبه روان پزشکی
۴۴	معاینه جسمی
۴۴	معاینه عصبی
۴۶	خصوصیات بالینی
۴۹	جنبه های روانی-عقب ماندگی ذهنی
۵۰	علل عقب ماندگی های ذهنی
۵۱	۱. عوامل بیولوژیک
۵۶	۲. عوامل رشد و روان پویایی
۵۸	۳. علل فرهنگی-اجتماعی
۶۰	درجه بندی معلولیت ذهنی در «DSM-5»
۶۳	تأخیر رشدی کلی
۶۴	معلولیت ذهنی نامشخص
۶۴	عوامل اکتسابی و عوامل مربوط به رشد
۶۴	عوامل پیش از تولد
۶۴	سرخرجه (سرخرک آلمانی)
۶۵	ارزیابی روانشناختی
۶۶	سیر و پیش آگاهی

تشخیص افتراقی.....	۶۷
توجه و پردازش اطلاعات.....	۶۸
حافظه.....	۷۰
تفکر، استدلال و رشد مفاهیم.....	۷۰
مهارت های زندگی.....	۷۲
تعمیم دهی و انتقال یادگیری.....	۷۳
انگیزش.....	۷۴
خودمدیریتی.....	۷۵
بهبود رشد اجتماعی.....	۷۶
مشاوره زناشویی و کاهش تعارضات زناشویی والدین کودکان کم توان ذهنی.....	۷۸
دلبستگی به خدا و معناداری زندگی والدین کودکان کم توان ذهنی.....	۸۲
درمان.....	۸۶
پیشگیری اولیه.....	۸۸
پیشگیری ثانویه و ثالثیه.....	۸۹
آزمون های آزمایشگاهی.....	۸۹
مطالعات کروموزومی.....	۸۹
تجزیه خون و ادرار.....	۹۰
الکتروانسفالوگرافی (EEG).....	۹۰
تصویربرداری عصبی.....	۹۰
ارزیابی شنوایی و تکلم.....	۹۱

۹۴	ویژگی‌های عمومی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی
۹۶	ویژگی‌های یادگیری افراد کم‌توان ذهنی
۹۶	اختلالات روانپزشکی شایع همراه
۹۶	اختلال کم‌توجهی بیش‌فعالی
۹۷	پرخاشگری و رفتارهای جرح‌خویشتن
۹۸	اختلالات افردگی
۹۸	حرکات قالبی
۹۹	رفتار خشم انفجاری
۱۰۰	ICD-10
۱۰۰	خدمات و حمایت‌های موجود برای کودکان دچار کم‌توانی ذهنی
۱۰۰	مداخله زودرس
۱۰۱	مدرسه
۱۰۱	حمایت‌ها
۱۰۲	رویکردها در کودکی اولیه
۱۰۲	مسائل دوره نوجوانی
۱۰۲	آموزش رفتارهای خودمراقبتی
۱۰۳	آمادگی برای کار
۱۰۳	اصول کلی برای آموزش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی
۱۰۴	یادگیری مبتنی بر واقعیت
۱۰۵	تکالیف یادگیری رتبه‌بندی‌شده و متوالی

۱۰۶	تدریس مستقیم
۱۰۷	راهنمای آموزشی
۱۰۹	نقد و تبیین ناتوانی ذهنی (عقب ماندگی ذهنی) از دید روان شناسی
۱۱۸	فصل دوم: تیزهوشی و دیدگاه های مربوط
۱۱۹	تیزهوشی: رداشتهای ساده از تیزهوشی
۱۱۹	تیزهوش چیست
۱۱۹	تعاریف تیزهوشی
۱۲۰	تعریف هالامان و کافمر
۱۲۲	تغییراتی در تعریف تیزهوشی
۱۲۳	شناخت و گزینش کودکان تیزهوش
۱۲۳	انواع تیزهوش ها
۱۲۴	۱. تیزهوش های خلاق
۱۲۴	۲. تیزهوش های درس خوان
۱۲۴	۳. تیزهوش های حرفه ای یا مکانیک
۱۲۵	۴. تیزهوش های کم پیشرفت
۱۲۶	درجه شیوع تیزهوشی
۱۲۶	عقاید نو درباره تیزهوشی
۱۲۸	نمونه هایی از تیزهوشان
۱۲۹	جان استوارت میل
۱۲۹	چارلز دیکنز

۱۲۹		گوته
۱۳۰		آلبرت انیشتین
۱۳۰		نوربرت وینر
۱۳۰		توماس ادیسون
۱۳۱		ورنر فون براون
۱۳۱		بتهوون
۱۳۱		موزارت
۱۳۱		پاسکال
۱۳۲		نابلئون
۱۳۲		چرچیل
۱۳۳		مشکلات عمده برخی تیزهوشان
۱۳۴		ناشناخته ماندن برخی تیزهوشان
۱۳۴		تحقیق ترمن روی تیزهوشان
۱۳۶		کلیاتی راجع به تیزهوشان
۱۳۸		لیست هایی از ویژگی های تیزهوشان
۱۴۳		ویژگی های تحصیلی تیزهوشان
۱۴۳		خصوصیات اخلاقی
۱۴۴		بزه کاری
۱۴۵		ویژگی های بدنی
۱۴۵		موقعیت اجتماعی

پیشگفتار

کودکان از منابع ممکن است تیزهوش یا عقب‌مانده ذهنی باشند، ممکن است نبینند یا خوب نشنوند، دارای اختلالات رفتاری و ناتوانی یادگیری باشند، توانایی حرکتی یک کودک معمولی را نداشته باشد یا دارای مشکلات ارتباطی و اجتماعی بوده و در برقراری ارتباط با دیگران ناتوانی نشان دهند. به هر حال، کودکان استثنایی با همه تفاوت‌هایی که با بیشتر افراد دارند، همانند دیگران به محیطی سالم و مناسب برای رشد نیازمند هستند. آموزش و پرورش موردنیاز کودکان استثنایی با آنچه بیشتر کودکان دانش‌آموزان به آن احتیاج دارند، بسیار متفاوت است. به منظور تدوین این کتاب چهار فصل با عناوین عقب‌ماندگی ذهنی، اختلالات یادگیری، اختلالات رفتاری و تیزهوشی انتخاب شده است. برای معلمان و والدین ضروری است که از تفاوت‌های میان دانش‌آموزان آگاهی یابند تا واکنش‌های مناسب و مفیدی در برابر آن‌ها از خود نشان دهند که موجب افزایش استرس آن‌ها نشوند.

موضوع کودکان با نیازهای ویژه در این کتاب، بیشتر در مسیر رشد قوای ذهنی، هوش، واکنش‌های روانی کودکان و نوجوانان و روش‌های تربیتی و آموزشی است که از نظر یک روانشناس یا مشاور راهنمایی حائز اهمیت است. اگرچه جنبه‌های جسم روان پزشکی مدنظر نیست؛ ولی در ضمن بحث سعی خواهد شد علامتی از این اختلالات به هر حاصه بیان شود. در روان‌شناسی کودکان با نیازهای ویژه، اختلالات ناشی از ضایعات عضلانی مغز که باعث نارسایی رشد قوای ذهنی شوند، مسائل و مشکلات تربیتی، آموزشی و روانی این نوع از کودکان و خانواده‌های آنان به اضافه کودکان تیزهوش، کودکان ناسازگار یا دشوار و همچنین کودکان نارسایی‌های ویژه یادگیری مورد بحث قرار خواهد گرفت. لغت کودکان با نیازهای خاص یا همان لغت استثنایی، اصولاً یک اصطلاح آموزشی است. مربیان آموزش و پرورش و مشاوران راهنمایی در زمره کسانی هستند که با محدودیت‌های یادگیری، عاطفی، شخصیتی، اجتماعی و

مشکلات این افراد مواجه هستند و باید نسبت به رفع آن‌ها با روش‌های موجود و همچنین پیشگیری از مشکلات آتی اقدام کنند. جای تعجب نیست که گفته شود قسمت اعظم وظایف مشاوران راهنمایی، شناخت کودکان با نیازهای ویژه است و هیچ روان‌شناس آموزشی، مشاور راهنمایی مراقب بهداشت مدارس یا آموزگاری را نمی‌توان یافت که با این گروه از کودکان سروکار داشته باشد. کودکانی که به نحوی با کودکان طبیعی و همسن خود از نظر جسمی، فکری، عاطفی، عقلانی و رفتاری فرق داشته باشند، کودکانی هستند با نیازهای خاص.

در اینکه هر کودک با افرادی استثنایی هستند، شکی نیست. هیچ کودکی عیناً شبیه کودک دیگری نیست و هر کودک ویژگی‌های خاص خود را دارد. اگرچه این وضع تنها در کودکان صدق می‌کند، ولی عده‌ای از کودکان به اندازه‌ای با کودکان دیگر فرق دارند که باید توجه ویژه به آن‌ها مبذول داشت.

متخصصان مختلف برای تشخیص ویژگی‌های روانی و ارائه آموزش مطلوب و مناسب کودکان با نیازهای ویژه، باید با همداری و همکاری یکدیگر و نیز به کمک والدین، هر کدام نقش مؤثر خود را در شناخت و نیز فراهم سازی محیطی سالم، غنی و درخور ویژگی‌های جسمی، ذهنی و رفتاری این کودکان ایفا کنند.

علاوه بر نقایص جسمانی و محرومیت‌های ناسی از آن، ضعف مهارت‌های اجتماعی در کودکان با نیازهای ویژه می‌تواند منشاء بسیاری از اختلالات رفتاری آن‌ها شود. تحقیقات نشان داده است که آموزش صحیح و مداوم مهارت‌های اجتماعی به‌خوبی در مؤلفه‌های همکاری، ابراز وجود و خودکنترلی، می‌تواند راه‌حل مناسبی برای کاهش اختلالات رفتاری کودکان با نیازهای ویژه باشد.

کتاب حاضر مشتمل بر چهار فصل است که در هر فصل به‌طور ویژه، مقوله‌ای از مباحث کودکان با نیازهای ویژه مطرح شده است. هدف از نگارش این کتاب آن است که دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی که این کتاب جزو دروس تخصصی‌شان در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد است، بتوانند با دنیای کودکان با نیازهای ویژه که گاهی با دنیای کودکان عادی متفاوت است، آشنا شوند. این آشنایی سبب شناخت بهتر، درک مناسب‌تر و نهایتاً آموزش و پرورش مؤثرتری خواهد شد. علاوه بر این، خانواده‌های این‌گونه از کودکان، با

نیازها، علایق و استعدادهای فرزندان‌شان بیشتر واقف می‌گردند و از این طریق با بالا رفتن بینش و بصیرت والدین کودکان با نیازهای ویژه، شناخت بهتر و بیشتری حاصل می‌شود.

فصول مورد بحث این کتاب عبارت‌اند از:

فصل اول: کودکان کم‌توان ذهنی

فصل دوم: کودکان تیزهوش

فصل سوم: اختلالات رفتاری کودکان

فصل چهارم: اختلالات یادگیری کودکان.

کتاب حاضر تقدیم می‌شود، همه همکارانی که در زمینه مطالعه درباره کودکان استثنایی دست به فعالیت زده‌اند و بر راه اصلاحی سطح دانش و بینش جامعه علمی و مردم عزیز کشورمان گام برداشته‌اند. امید است که این کتاب ثابت کند ابزاری کاربردی برای روان‌شناسان مدرسه، والدین و دیگر دست‌اندرکاران سلامت روان در سطح جامعه است.

دکتر حسین جناآبادی

عضو هیأت علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان

پاییز ۱۳۹۶